

GIMNAZIJA ORMOŽ
HARDEK 5A

HUMANIZEM IN RENESANSA

Ormož, marec 2004

1. KAZALO VSEBINE

2. NAMENI in CILJI

To temo za referat pri predmetu zgodovine sem izbrala zato, ker je zelo zanimiva. Že ko smo se v osnovni šoli učili o renesansi in humanizmu, se mi je zdela ta snov zelo privlačna, ker vključuje veliko podatkov o razvoju umetnosti, znanosti,... Pa vendar je zelo malo tistih napornih letnic, ki ponavadi človeka takoj odbijejo. Zdi se mi, da bo tudi mojim sošolcem ta tema interesantna in si bodo tudi več in prej zapomnili, če jim bom posebej predstavila zanimivosti tega obdobja še s slikovnim materialom.

3. UVOD

Ker se je razvijalo zgodnje-kapitalistično gospodarstvo, se je pospešilo tudi uveljavljanje blagovnodenarnega gospodarstva. To pa je vplivalo tudi na vse večjo krizo fevdalnega sistema. Kot posledica te družbene krize sta humanizem in renesansa, v kateri sta bila vodilni italijanska umetnost in kultura, pomeni pa začetek novega veka.

4. HUMANIZEM

Humanizem je idejno in literarno gibanje, ki se je razvilo v zahodni Evropi in je zajelo vso kulturo, filozofijo in znanost tedanjega časa. Razširil se je tudi v srednjo Evropo. Trajal je od 14. do 16. stoletja. Izraz humanizem izhaja iz dveh latinskih besed: humo (človek) in humanus (človeški). To gibanje je poudarjalo pomen človeka in njegovega življenja.

Bogati meščani, kateri so imeli tudi politično oblast, so se vse bolj začeli zanimati tudi za tostranstvo, za resničen svet. Pa tudi za trgovino in materialni napredek. Mnogi so denarno podpirali kulturo. Ti ljudje so se imenovali mecene, med njimi pa so bili tudi nekateri papeži, družina Medici v Firencah itn. Ker pa se pri tem niso mogli opreti na neposredno izkustvo, so si našli vzor v antičnih filozofih, umetnikih, književnikih.

Značilnosti humanizma so:

- antropocentrizem (v ospredje je postavljen človek (homo) in ne Bog, ki ga je poudarjal srednji vek),
- individualizem (pomemben je posameznik),
- senzualizem (pomembno je čutno dožemanje sveta),
- esteticizem (poudarjanje lepote, predvsem človekove),
- panteizem (enačenje Boga z naravo),
- neopaganizem (ponovno se zbudi zanimanje za antiko),
- empirizem (vsaka trditev mora biti dokazana);

Ker so se italijanski izobražencianimali za človeka in naravo, ki človeka obdaja, so se kot nosilci novega razvoja začeli imenovati humanisti. To so bili izobraženi meščani, plemiči, tudi renesančni umetniki (Michelangelo, Boccaccio). Ti so tudi ustanovili prve gimnazije-posvetne šole, knjižnice in akademije, v katerih so si ljudje nabirali znanje. Najpomembnejši humanist je bil Erazem Roterdamski (filozof, učenjak, pedagog, pisec) ki je na univerzi v Cambridgeu poučeval staro grščino. Med bivanjem v Angliji je napisal svoje najslavnejše delo Hvalnica norosti. Iz Italije se humanizem širi po vsej Evropi, predvsem po letu 1492 (Kolumb odkrije Ameriko), se gibanje razširi v Anglijo, Nemčijo, Francijo, Nizozemsko, Španijo, Poljsko in Dubrovnik.

4.1. ZNANOST

S prihodom humanizma se je v znanosti začelo novo obdobje. Ljudje se namesto proučevanja narave in človeka iz cerkvenih knjig, začeli z opazovanji in poizkusi odkrivati naravne zakonitosti.

Najbolj pomembna dognanja in njihovi idejni očetje:

- Leonardo da Vinci (1452-1519)- v naravi vladajo matematični zakoni;
- Nikolaj Kopernik (1473-1543)- Zemlja je del sončnega sistema, namesto geocentričnemu ponovno uveljavi heliocentrični sistem;
- Giordano Bruno- svet je neskončen, naš sončni sistem pa le eden od mnogih;
- Galileo galilei (1564-1642)- postavi zakone prostega pada ter izumil teleskop; z njim odkriva nove zvezde, ki so prostemu očesu nevidne; dokaže trditve Kopernika in Bruna; da se reši smrti, se javno odreče svojim ugotovitvam;
- Johannes Kepller (1571-1630)- planeti se gibljejo okoli sonca v elipsah;
- Isaac Newton- odkrije zakon gravitacije in privlačnosti nebesnih teles;
- Paracelsus- javno sežge stare spise o medicini in izjavi, da dobrega zdravnika ne napravljajo knjige, ampak izkušnje.

Ker so ugotovitve znanstvenikov spreminjale pogled tedanjih ljudi na svet, je to Cerkev videla kot grožnjo njihovemu vladanju. Zato so bili številni znanstveniki preganjani, sojeni, zaprti, mučeni ali sežgani na grmadi.

Pride tudi do novih odkritij in izumov, npr. iznajdbe tiska in začetka uporabe papirja, kar je pripomoglo k pocenitvi knjig. To pa je bilo zelo pomembno za širjenje novih idej. Izumili so tudi kompas, smodnik,...

Francis BACON (1561-1626) je bil prvi, ki je klasificiral (razvrstil) znanosti. Klasificiral jih je v svoji knjigi *Velika obnova znanosti*. Znanosti je razvrstil glede na miselne procese, ki jih je takrat poznal.

Poznal je tri **psihične** procese:

- **pomnjenje** (iz pomnjenja razvije **zgodovino**)
- **fantazija** (iz fantazije razvije **poezijo**)
- **mišljenje** (iz mišljenja razvije **filozofijo**)

4.2. FILOZOFIJA

Francis Bacon je filozofijo razdelil na:

- **naravno teorijo** (proučuje boga)
- **filozofijo narave** (vključuje vse naravoslovne predmete)
- **antropologijo** (medicina, kozmetika, atletika, psihologija, pedagogika in politika)

4.2.1. SOCIALNE IN POLITIČNE TEORIJE

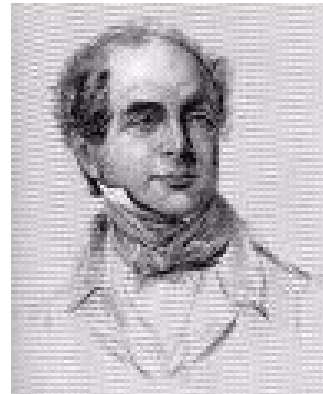
Številni renesančni vladarji so verjeli v ideal "univerzalnega človeka" s številnimi darovi in zanimanji. Tako je bil Lorenzo de Medici florentinski vladar, vojak, politik, bankir in pesnik. Ti možje so bili pokrovitelji velikih imetnikov, živeli so v palačah, ki so jih zgradili sami veliki arhitekti npr. Alberti (1404-1472).

Kot odgovor na vso dogajanje tistega časa, je prišlo do novih političnih in socialnih teorij:

- Tomaž Campanella- zavzemanje za odpravo zasebne lastnine (delo Država sonca);
- Niccollo Machiavelli- proučuje politiko; trdi, da cilj opravičuje sredstva (deli Vladar in Zgodovina Florence);
- Thomas Moore- prvi utopični socialist, zamisli si popolno državo, v kateri ne bi bilo nič slabega in bi vsi bili srečni (delo Utopija).

Slika 1: Niccollo Machiavelli

Slika 2: Thomas Moore

4.3. KNJIŽEVNOST

4.3.1. RENESANČNA LITERATURA:

Renesančna literatura se razvije ob ponovnem odkrivanju antike, vendar ni zgolj njeno posnemanje, ampak nanjo vplivajo tudi srednjeveški vplivi in teme (viteški romani, trubadurska lirika,...)

Razvijejo se tri književne vrste:

- dramatika (Shakespeare)
- lirika (Petrarca)
- epika (Cervantes, Boccaccio)

4.3.1.1. DRAMATIKA

Renesansa je hotela prelomiti s srednjeveško dramsko tradicijo, ki je gojila sakralne – verske dramske oblike. Snovno je začela posegati v sodobno življenje, in to v vse sloje. Prepletala je tragično in komično, kar je bilo v antiki strogo prepovedano. Rušila je trojno enotnost (to pomeni, da se je drama dogajala na enem samem prostoru v zelo kratkem času, obravnavala pa je en sam temeljni dogodek). Dogajanje je razširila, obravnavala je več dogodkov v daljšem časovnem razmiku, menjala je prizorišče. Zgradba drame je pogosto sintetično-analitična (to pomeni, da se najprej odvije konec oziroma ključni dogodek, kasneje pa pisatelj razloži, kako je prišlo do tega dogodka, kaj se je dogajalo pred tem). Napisana je največkrat v verzih, ki se imenujejo blankverzi. Razvijeta se dve pisateljski zvrsti: komedija in tragedija.

Najboljša renesančna dramska dela so nastala tako, da so se antični vzorci združili s srednjeveškimi. Največja dramatika renesanse sta:

- William Shakespeare (Anglija)
- Marin Držić (Hrvaška)

Renesančna dramatika je na eni strani polna menihov, kmetavzov, roparskih plemičev, goljufov, spletkarjev, ubijalcev, krvoločnežev, skopuhov, zarotnikov, pohlepnežev... na drugi strani pa globokih čustev, velikih misli in silnih dejanj. Življenje, ki je dolga stoletja dremalo, se je nenadoma prebudilo in zakipelo, in prav renesančna drama ga je edina od umetniških zvrsti v celoti zajela in upodobila za svoje in poznejše čase. Posegla je iz svojega ozkega kroga med široke ljudske množice.

Dvor kraljice Elizabete je bil gledališču zelo naklonjen. Finančno je podpiral potujoče igralske skupine, ki so bile sprva nekvalitetne, grobe, sčasoma pa so se razvile v kakovostne poklicne igralske skupine. Stalna gledališča so poznali samo v Londonu. Imenovala so se elizabetinska. Najstarejši gledališči sta Swan in Globe.

4.3.1.1.1. RENESANČNO GLEDALIŠČE

Najprej se razvijejo gledališke stavbe, ki imajo izvor v dvoriščih; pri teh ljudje gledajo z balkonov. Nato pa se razvije gledališče (Swan, Globe):

Slika 3: gledališče Globe

To je bilo gledališče osmerokotne oblike, s tremi vrstami za gledalce, ki so stali okrog odra, ki je bil dvignjen približno meter od tal. Segal je globoko v dvorišče. Zadnji del odra je pokrival balkon, ki je omogočal dvignjene prizore – balkonske scene. Scena je bila zelo preprosta, odrskih rekvizitov je bilo malo. Poskrbeli pa so že za skromne svetlobne in zvočne efekte. Igrali so še vedno samo moški, ki so bili

poklicni igralci. Ker mask še niso poznali so vloge ločevali z bogatimi kostumi. Gledališče je bilo za vse družbene sloje.

4.3.1.2. EPIKA

Glavni predstavniki področja epike so:

- Giovanni Boccaccio (Dekameron)
- Ariosto
- Torquato Tasso (Osvobojeni Jeruzalem)
- Miguel de Cervantes Saavedra (Don Kihot)
- Erazem Rotterdamski (Hvalnica norosti)

Epika razvije dve prozni smeri- roman in novelo, še vedno pa se pojavlja tudi ep (junaški, viteški, nacionalni).

4.3.1.3. LIRIKA

Predstavniki lirike so:

- Francesco Petrarca
- W. Shakespeare
- Michelangelo Bounarotti
- Lorenzo de Medici

V tem obdobju se v liriki razvije pesniška zvrst, ki jo imenujemo sonet, vodilen pa je vpliv Petrarce-petrarkizem.

5. RENESANSA

Renesansa je splošno umetnostna smer. Skupni naziv renesansa se nekoliko enostransko uporablja tudi za skupen naziv za to obdobje, to pa izhaja iz dejstva, da je bilo antično ustvarjanje izhodišče delovanja v 15. stoletju. Izraz izhaja iz francoske besede renaissance, ki pomeni preporod, ponovno odkritje, rojstvo. Ime je dobila po oživiljenem zanimanju za grško in rimsko umetnost, kar je v Evropi privedlo do sprememb, ki označujejo konec srednjega veka in začetek moderne dobe. Postopni proces se je začel v Italiji in dosegel vrh v 15. in 16. stoletju. Z obdobjem renesanse povezujemo zametke zgodnjega kapitalizma, saj so se začela razvijati bogata mesta (zlasti v Italiji), kot npr. Rim, Padova, Benetke... Firenze so postale vodilno mesto renesančne umetnosti. Pojavi se tudi nov družbeni razred- delavski razred. Uvajati pričnejo denar kot menjalno sredstvo.

Pomenila je odkritje sveta in človeka. Umetnost je postala zelo življenjska, zanimala se je za vse sloje. Kultura se je osvobodila religioznih in cerkvenih vezi. V človeku ne vidi nič slabega zaradi posledic izvirnega greha. Človek postane sam sebi najvišja vrednota. V ospredju so čutni užitki, telesna in duhovna lepota človeka. Ideal je postal harmoničen človek, telesno in duševno razvit, močan in svoboden, zaverovan predvsem v ta svet. Uveljavi se geslo »zdrav duh v zdravem telesu«.

Nova miselnost odseva spremembe na veliko področjih; v arhitekturi, likovni umetnosti, glasbi, znanosti pa tudi književnosti. S tem obdobjem so povezani tudi različni izumi in odkritja. Rodi pa se moderna hortikultura- vrtnarstvo (bogataši so hoteli imeti urejeno okolico svojih dvorcev).

Delitev renesanse:

- zgodnja (14. –15. st.)
- visoka (1500- 1550)
- pozna (pol. 16.st.)

Značilnosti renesanse so:

- posvetnost
- življenjskost
- razgiban stil
- pestrost vsebin in oblik
- prevladajo humanistične ideje

Možje italijanske renesanse:

- Donatello (1386-1466)- kipar
- Michelangelo (1475-1564)- slikar in kipar
- Giotto (1266-1337)- slikar
- Da Vinci (1452-1519)- slikar, izumitelj, glasbenik, arhitekt in kipar
- Petrarca (1304-1374)- pesnik in učenjak
- Dante (1265-1321)- pesnik
- Boccaccio(1313-1375)- pisatelj

5.1. ARHITEKTURA

V zgodnji renesansi (12.-15. stol) se je v arhitekturi prevladoval gotski slog. V nasprotju z visokimi in mračnimi stavbami, ki so bile značilne za gotski slog, so si bogati meščani gradili veličastne hiše. Gradili so preproste, skladne in simetrično grajene zgradbe. Na veliko renesančnih zgradbah je videti značilne polkrožne loke in stebre. Ponavadi je na dvorišču sredi štirikotne stavbe stal vodnjak, ki je bil lepo okrašen.

V renesančnem slogu so bile zgrajene tudi ene izmed svetovno znanih zgradb, kot npr. Louvre, Tuileries, Escorial, cerkev Sv. Petra... Ta slog je vplival tudi na gradnjo številnih dvorcev v nemških mestih.

Eden najbolj znanih arhitektov tega obdobja je Filippo Brunelleschi.

Slika 4: Escorial

Slika 5: Louvre

5.2. SLIKARSTVO, KIPARSTVO

Slikarji in kiparji so prikazovali človeško telo v njegovem okolju na bolj naraven, stvaren način. Veliko so se ukvarjali z upodabljanjem notranjega človekovega življenja. Proučevali so klasične kipe, pa tudi človekovo anatomijo. Začeli so uporabljati perspektivo, tako da slike niso bile več ploskovite. Slikali so portrete, sodobne in klasične dogodke, pa tudi verske teme. Nekateri umetniki so si pridobili večje bogastvo in neodvstnost kot srednjeveški rokodelci.

Središče umetniškega ustvarjanja je bilo v Firencah, iz Italije pa se je novi stil razširil tudi v druge Evropske države.

Vrh te umetnosti predstavljajo naslednji umetniki:

Italija:

- Michelangelo (poslikal strop Sikstinske kapele, kip Davida, kip Pietà)
- Leonard da Vinci (anatomija, fizika, astronomija, načrtovanj in izdelava letočih strojev, slikarstvo-sliki Mona Lisa in Poslednja večerja...)
- Rafael Santi (portreti Madon, papežev)
- Tiziano (slike Madon, portreti)

Nizozemska:

- Jan van Eyck
- Pieter Bruegel
- Hieronymus Bosch

Francija:

- Jean Fouyuet

Nemčija:

- Hans Holbein

- Albrecht Dürer

V prvi polovici 16. stoletja se se pojavi manierizem. To je novi stil v slikarstvu, za katerega je značilno, da se odmakne od renesančnih slogovnih načel:

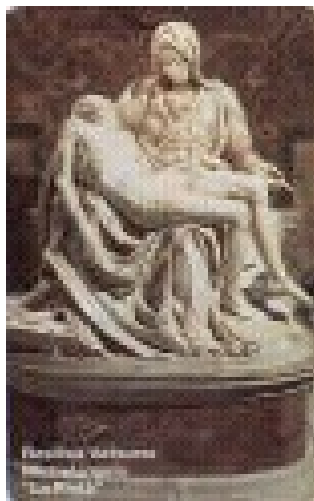
- optimizem zamenja splošni dvom;
- izgine dotedanja harmoničnost;
- zaredi spoznanja, da lepotni ideal ne ustreza resničnosti, le ta izgubi pomembnost.

Predstavniki manierizma so:

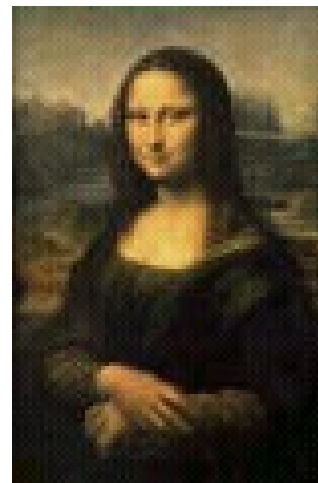
- Tintoretto
- El Greco
- Guiseppe Arcimboldi

Slika 6: Michelangelo-David

Slika 7: Michelangelo-Pietà

Slika 8: Leonardo da Vinci- Mona Lisa

Slika 12: Albrecht Dürer- Zajček

Slika 13: Leonardo da Vinci- Poslednja večerja

Slika 10: Jan van Eyck Zakonca Arnolfini

Slika 11: Tintoretto-Reševanje trupla sv. Marka

Slika 9: Michelangelo- freske na stropu Sikstinske kapele

6. GLASBA

Renesansa je v glasbi nastopila nekoliko kasneje kot na drugih področjih umetnosti. Dve novosti v tedanji glasbi sta polifonija (večglasje) in monodija (večglasje v katerem prevladuje ena melodija). Skladatelj Giovanni Palestrina v svojih delih doseže vrh renesančnega večglasja. Na prehodu 16. in 17. stol. se v Firencah razvije nova glasbena oblika- opera.

6. VIRI

- SPROCCATI Sandro: Vodnik po slikarstvu- praktičen pregled umetnikov, njihovih del in umetnostnih gibanj od štirinajstega stoletja do danes, Ljubljana: založba Mladinska knjiga, 1996, str.21-77;
- PARRONCHI Alessandro: Michelangelo- kipar, Ljubljana: Državna založba Slovenije;
- BALLARIN Alessandro: Tizian, Ljubljana. Državna založba Slovenije;
- PAVLIHA Boris: Zgodovina na maturi 2002, str.108-111;
- GAARDER Jostein: Zofijin svet, Maribor: založba Obzorja, 2000, str. 195-222.